

Identitet

Identiteten är människans självbild, hennes uppfattning om sig själv. Identiteten påverkas dock förutom av individens egna val även av vilken uppfattning andra bildar om hen och till vilka grupper hen hör.

Skribent Mikko Malkavaara

15.8.2023 Bloggen Elämäni käsitteet (Begreppen i mitt liv)

Identitet är ett mångfacetterat begrepp som används i många olika syften. Ord som används mycket är till exempel identitetskris och identitetsstöd.

Social identitet hänvisar till egenskaper som anknyter individen till andra människor och gemenskaper. Sådana är könsidentitet, sexuell identitet, generationsidentitet, nationell identitet, religiös identitet, etnisk identitet, yrkesidentitet, klassidentitet, hobbyidentitet, subkulturell identitet osv.

De faktorer som formar identiteten förändras under livets gång och i växelverkan med andra. Förändringen är en utveckling som påverkas av möjligheterna att pröva olika saker, se olika perspektiv och möjligheter, ansvar och skötta uppgifter, bekantskap med tankevärldar samt erfarenheter av val och svårigheter.

Olika identiteter

En tillägnad identitet är som en given roll som bygger på andras förväntningar. Agerande enligt den innebär att man svarar på förväntningar. När en människa har en mogen identitet kan hen leva i harmoni med sig själv, sina val och sina värderingar. Det förutsätter att identiteten är flexibel och tål förändring.

Läkare har en egen gruppidentitet som är en yrkesidentitet, men som också kan omfatta annat. Körsångare och tyngdlyftare har också sina egna identiteter som är hobbyidentiteter. Yrkesidentiteten omfattar både personens egna värderingar och mål och en uppfattning om vilken grupp personen vill tillhöra. Till exempel läkares gruppidentitet förenas också av en kollektiv gruppkänsla och traditioner som formats av en lång historia.

En motsvarande stark gruppidentitet som formats av det gemensamma yrket har också till exempel präster. Genom att välja prästyrket väljer man också lätt att andra har en stark uppfattning om en som person utan att känna en.

Den nationella identiteten är inte nödvändigtvis densamma som den etniska identiteten. Kulturidentitet kan innebära tillhörighet till en grupp som betar sig på samma sätt, talar samma språk med begrepp som gruppen förstår och vars världsåskådning grundar sig på en gemensam värdegrund, ett gemensamt förflutet och gemensamma traditioner. Kulturidentiteten förändras och formas hela tiden.

Milan Kunderas Identiteten

Den tidigare i år avlidne tjeckiska författaren **Milan Kundera** (1929–2023) skrev en stor del av sin produktion på franska och publicerade 1995 ett verk som han gav namnet Identiteten.

Huvudpersonerna i kortromanen är Chantal och Jean-Marc. De är ett par i medelåldern som av egna skäl har försökt avgränsa sitt förflutna från nuet så mycket som möjligt.

Chantal som arbetar på en reklambyrå förtjänar bättre än sin man och hennes inkomster möjliggör en hög levnadsstandard för paret. Chantal älskar flört och är ledsen över att män inte längre vänder sig om efter henne. Jean-Marc är mer bohemisk än sin fru, men en observant tänkare och iakttagare.

Chantal har utvecklat två helt olika verksamhetsstilar och identiteter, ett arbetsjag och ett hemmajag. Ordet identitet upprepas knappt alls i boken. Däremot är frågan om identitet ständigt närvarande. Vem jag är, hur jag ser ut, vem som tittar på mig, vem som är intresserad av mig och vem är min vän är frågor som behandlas i boken.

Den egentliga berättelsen börjar när Chantal börjar få gåtfulla brev från en okänd avsändare. Breven, eller snarare Chantals reaktioner på breven, för så småningom in på parförhållandets kärnfrågor. Ett lite slarvigt konstaterande leder till en serie missförstånd som vidare leder till frågor om hur identiteten byggs upp.

Francis Fukuyamas Identity och identitetspolitik

Medan Kundera undersöker individens identitet granskar den amerikanska **Francis Fukuyama** (f. 1952) identitetspolitiken i sitt verk Identity (2018). År 1992 publicerade Fukuyama verket "Historiens slut? som leker med Hegels tanke om "historiens slut" och där han beskrev den

liberala demokratins historiska seger över socialismen. Sedan dess har han publicerat flera verk som behandlar mänsklighetens politiska organisering.

Fukuyama betonar att nationalismen och religionen inte har förlorat sin kraft i världspolitiken. Som nyckel till sin tolkning lyfter Fukuyama fram *thymos*, ett gammalt grekiskt begrepp, som innebär den del av själen (eller personligheten) som behöver erkännande av sitt värde.

Isothymia är ett krav på att få samma uppskattning som andra människor, och megalothymi är en önskan att bli erkänd som överlägsen. Till exempel Donald Trump, som lider av megalothymi, kunde utnyttja den vita lägre medelklassen som lider av isothymi och som observerat att deras ställning försämrats.

Thymos är Platons (427-347 f.Kr.) begrepp, med vilket filosofen avsåg ilska och stolthet, den hetsiga delen av själen som styr människan mot en värdefull och hederlig verksamhet. Hos Fukuyama handlar det om att få bekräftelse och uppskattning: andras uppskattning eller brist på den ger upphov till stolthet eller skam, tillfredsställelse eller hat i thymos.

Fukuyama påminner om att identitet trädde in i diskussionen som psykolog Erik H. Eriksons (1902–1994) term på 1950-talet och identitetspolitik först i och med kulturpolitiken på 1980- eller 1990-talet. De är unga fenomen, vår tids ord. Han fastställer att identiteten bygger på differentiering och spänningar mellan det egna "egentliga jaget" och de sociala reglerna och normerna i den yttre världen. Det inre jaget utgör grunden för människans värdighet, men omvärlden erkänner inte alltid denna värdighet till fullo. Vår inre känsla av värdighet behöver dock bli erkänd. Om människan inte får uppskattning blir hon missnöjd.

Identitetspolitik innebär politikens diskreta strukturering kring identiteter. I demokratier är det politikens uppgift att se till att allas intressen beaktas och att rättigheterna tillgodoses. Vissa grupperas rättigheter tillgodoses trots detta inte. Då framhävs den obeaktade gruppens identitet.

Ett annat sätt att förstå identitetspolitik är att se den som en politik där identiteterna blir huvudfrågan. Man strävar efter att binda rättigheter och förmåner till gruppidentiteter, varvid det kan bli slumpmässigt vem som gynnas.

Fukuyamas egen uppfattning ligger någonstans mellan de ovan nämnda. Han är särskilt intresserad av orsakerna till att den föregående modellen har börjat ersättas med den senare.

Skillnaden mellan människans inre och yttre jag började stärkas mellan reformationen och upplysningen. Det uppstod en modern människosyn, där varje människa i sin unikheter är en värdefull individ. Man började fråga: Vem är jag? Fukuyama spårar rötterna till denna uppfattning till Martin Luther och Jean-Jacques Rousseau. Reformatorn lärde ut betydelsen av det inre jaget, medan upplysningsromantikern krävde att samhället erkänner individens unikheter.

Fukuyamas kritik mot dagens uppståndelse kring identitet riktas både till den populistiska nationalismen och minoritetscentreringen som splittrar samhället. Förlusten av trygghet, förlusten av jaget och avbrutna sociala relationer är enligt Fukuyama en väsentlig orsak till den förstärkta nationalismen. Nationalismen liksom islamismen uttrycker den underordnade eller undertryckta gruppidentitetens strävan efter offentligt erkännande och uppskattning. De hjälper människor att förstå orsakerna till sin ensamhet och nöd samt att utesluta dem som är andra och annorlunda.

De egentliga problemen ligger inte i materiella saker utan i att bli osynlig och förlora uppskattning. Nynationalister, populisterna och fanatiska religiösa grupper har utnyttjat situationen som öppnats. För nationalisterna är syndabockarna invandrarna och eliten som främjat invandringen, för islamisterna de västerländska liberala värderingarna och västvärldens dominerande ställning.

I västvärlden bekräftades i slutet av 1900-talet tanken att det allmännas uppgift snarare är att skapa möjligheter till ett fullständigt förverkligande av människans inre jag än att skydda individens grundläggande rättigheter. Betydelsen av självaktning ökade när självförverkligande blev centralt. Terapi tog rollen som religion i samhället och själva religionen förändrades närmare terapeutisk verksamhet.

Samhället började delas in i allt mindre identifierbara grupper som förnekade utomstående rätten att tala med deras röst eller föra deras talan. Grupperna började definiera erfarenheter och det rätta, av gruppen godkända sättet att tala om dem. Det personliga och det politiska varvades med varandra och tron på en delad verklighet började försvagas.

Inom vänstern började man inspireras av olika subkulturer, levnadsvanor och kulturell mångfald som betonar invandrarnas rättigheter. Man ville stödja förverkligandet av

likabehandling och jämställdhet för marginaliserade grupper som hamnat utanför den dominerande kulturen.

Den nya nationalistiska radikala högern tillägnade sig den traditionella vänsterns seder. Personer som levde i osäkerhet fick höra att de är offer för den internationella migrationen, den globala marknadsekonomin eller den europeiska integrationen. Systemet som orsakat det försämrade tillståndet, den politiska eliten och de dominerande medierna måste slås ut, eftersom de inte har märkt folkets nöd och inte är intresserade av förespråkare av traditionella värderingar.

Jonathan Glovers Humanity ja moralidentitet

Engelska Jonathan Glover (f. 1941) är en filosof som specialiserat sig på etik och vars mest kända verk Humanity utkom 1999. Dess underrubrik är: A Moral History of the Twentieth Century. Verket kunde också kallas omänsklighetens historia. Det är ingen lätt läsning.

Glover fäster sin uppmärksamhet vid tribalism, folks stamkänsla eller tribalisering. Vi blir lätt tvungna att separera vår egen referensgrupp från ”de andra”. Det är lättare att inte bry sig om dessa andra. Man kan vara passivt likgiltig eller aktivt grym mot dem. Tribalism utvecklas lätt till uteslutande nationalism eller rasism.

Glover söker dock det motsatta beteendet, människans moral. Den grundar sig enligt honom på moralresurser, mänskliga behov och psykologiska tendenser som gör det naturligt för människan att bry sig om andra. Moralresurser är en del av mänskligheten och därför försvinner moralen enligt Glover inte, även om man slutar tro på att moral existerar.

Glover delar in moralresurserna i mänskliga reaktioner och moralidentitet. Reaktioner är respekt för människovärdet och medkänsla. Moralidentiteten innebär å sin sida engagemang i sådant som anses vara bra. Vissa kan uttrycka dessa engagemang, medan de hos andra kommer fram först när de hotas. Känslan av moralisk identitet uppmuntrar till att motstå orättvisa. Den moraliska identiteten kan dock försvagas och undergrävas. Den kan vara skör och svag precis som samvetet.